

Kraków, dn. 22 lipca 2015 r.

Dr Anna Zapalec
Instytut Historii
Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków

Autoreferat

Opis dorobku i osiągnięć naukowych w szczególności określonych w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.)

1. **Imię i nazwisko:** Anna Zapalec
2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.**

Od początku studiów związana byłam z Uniwersytetem Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (wcześniejsza nazwa Wyższa Szkoła Pedagogiczna, a następnie Akademia Pedagogiczna), gdzie w 1998 r. przygotowałam pracę magisterską na seminarium prof. dr hab. Stanisława Grzybowskiego pt. „Polacy na Syberii w XVII wieku”. Nakreślona wtedy problematyka badawcza stała się zasadniczym punktem odniesienia dla moich dalszych poczynąń naukowych, tj. zwrócenia się w kierunku podejmowania zagadnień dotyczących losów obywateli polskich zamieszkujących wschodnie terytoria Rzeczypospolitej Polskiej. Po dwóch latach od ukończenia studiów magisterskich otworzyłam przewód doktorski (2000 r.). Rozprawę poświęciłam omówieniu okupacji sowieckiej na ziemi

tarnopolskiej w latach 1939–1941. Stanowiła ona kontynuację zainteresowań problematyką wschodnią. Nie bez znaczenia było to, że problem ten nie był wcześniej przedmiotem analiz, a poszukiwania archiwalne przyniosły wiele ciekawych i nowych źródeł do dziejów badanego obszaru jak i pozostałych ziem południowo-wschodniej Polski po 17 września 1939 r. Dotyczyło to zwłaszcza archiwaliów ukraińskich pozyskanych w czasie prowadzonych przeze mnie kwerend na Ukrainie w latach 2000–2003. Tematyka ta i pierwsze wyniki badań znalazły uznanie w Fundacji Pomocy Polakom na Wschodzie, która przyznała mi stypendium na dalsze kwerendy archiwalne i biblioteczne oraz wśród recenzentów Komitetu Badań Naukowych, dzięki czemu uzyskałam grant (lata 2002–2004) na dokończenie projektu i końcowe opracowanie wyników badań (grant nr 2H01G 095 22). W trakcie prowadzonych prac nad doktoratem nawiązałam też szereg kontaktów naukowych, poznałam w szerokim zakresie strukturę i zasoby państwowych archiwów ukraińskich w Kijowie, Tarnopolu oraz we Lwowie, a także archiwa i ośrodki dokumentacyjne w Polsce. Do dnia dzisiejszego ma to odzwierciedlenie w mojej pracy naukowej, gdyż nadal prowadzę kwerendy na Ukrainie i podejmuję szczegółowe problemy badawcze dotyczące wschodnich terenów Polski w czasie II wojny światowej.

Rozprawę doktorską pt. „Ziemia tarnopolska w okresie pierwszej okupacji sowieckiej 1939–1941”, którą napisałam pod kierunkiem dr hab. Władysława Masiarza, obroniłam w dniu 8 grudnia 2004 r. na Wydziale Humanistycznym Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Praca ta, dzięki szeroko zakrojonej i zrealizowanej kwerendzie, stała się obszerną i wnikliwą analizą okupacji sowieckiej na obszarze województwa tarnopolskiego w latach 1939–1941. Między innymi opisałam w niej procesy zachodzące na poziomie lokalnym (w ujęciu mikrohistorycznym) w gospodarce, kulturze, administracji i życiu politycznym oraz przedstawiłam też złożoną sytuację ludności ziemi tarnopolskiej: reakcje na okupację, relacje narodowościowe, represje sowieckie i opór społeczny oraz konspirację i inne. Pracę uzupełniały niepublikowane wcześniej zdjęcia oraz aneks z najważniejszymi dokumentami z archiwów polskich i ukraińskich ilustrującymi analizowane zagadnienia.

Pragnę w tym miejscu dodać, że tematyka z zakresu historii regionalnej i ujęcia właściwe dla mikrohistorii, które stosowałam w swoich pierwszych badaniach, są przez mnie nadal wykorzystywane i sięgam do nich od tamtej pory konsekwentnie. Rozprawa doktorska ważna dla mnie nie tylko badawczo, ale i poznawczo – poprzez poznanie środowiska naukowego, stowarzyszeń i instytucji upamiętniających historię polskich ziem wschodnich –

określiła też główne pole następnego etapu badań. W tamtym czasie była również ważnym, także i w historiografii, wkładem badawczym w problematykę bardzo zaniedbaną i zmanipulowaną w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Dlatego dysertacja doktorska stanowiła ważną cezurę w moim rozwoju i doświadczeniu naukowym.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych.

W trakcie pracy nad doktoratem w latach 1999–2006 pracowałam jako nauczyciel początkowo w szkole podstawowej, a następnie w gimnazjum. W ciągu siedmiu lat pracy dydaktycznej, pedagogicznej i wychowawczej poszerzałam i stale doskonaliłam umiejętności nauczyciela. Uczniowie pod moim kierunkiem osiągalni wysokie wyniki w nauce, co miało odzwierciedlenie w ich sukcesach podczas konkursów ogólnopolskich i międzynarodowych oraz przyznawanych nagrodach i wyróżnieniach. Na tym polu pracy dydaktycznej odnosiłam największe sukcesy. Za wysokie efekty w pracy pozalekcyjnej z uczniami otrzymałam w 2000 r. i 2001 r. nagrody Burmistrza Miasta i Gminy Połaniec, a w kolejnych latach 2002–2005 r. przyznawano mi nagrody w uznaniu zasług za szczególne zaangażowanie i sukcesy dydaktyczne oraz wychowawcze. W tym okresie odbyłam szkolenia i kursy w zakresie nauczania historii oraz zdobyłam uprawnienia do nauczania drugiego przedmiotu – wiedzy o społeczeństwie (moduł: Wychowanie do życia w rodzinie). Jako nauczyciel przesłam kolejne stopnie awansu zawodowego i w styczniu 2004 r. zdałam egzamin na stopień nauczyciela mianowanego. Byłam również wtedy czynnie zaangażowana w działalność historyczną i społeczną na rzecz środowiska lokalnego na forum Towarzystwa Kościuszkowskiego w Połańcu poprzez artykuły, odczyty i działalność bieżącą. W tym czasie opublikowałam też swoje pierwsze teksty naukowe.

W 2006 r. wygrałam konkurs na stanowisko adiunkta w Katedrze Najnowszej Historii Polski w Instytucie Historii Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, gdzie zostałam zatrudniona od 1 października 2006 r. i pracuję tutaj po dzień dzisiejszy.

To była kolejna ważna cezura w mojej biografii, bo znalazłam się w środowisku naukowym dużego ośrodka akademickiego i przesunął się też wyraźnie akcent w mojej aktywności zawodowej – mogłam zająć się w znacznie szerszym zakresie badaniami, a także

uniwersytecką dydaktyką, pochodną przecież badań naukowych. Ta, nakreślona wtedy ścieżka postępowania, a także krąg kontaktów naukowych, które starałam się jak najlepiej wykorzystać, przyczyniły się do moich osiągnięć naukowych po doktoracie. Praca nad kolejną monografią, publikacje artykułów w Polsce i za granicą, prowadzenie kwerend zagranicznych, udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach i seminariach oraz współpraca z krakowskim środowiskiem naukowym, a także krajowym i międzynarodowym odegrały fundamentalną rolę w moim dalszym rozwoju naukowym.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego (artystycznego),

Druga strona sojuszu. Żołnierze brytyjscy w Polsce w czasie II wojny światowej.

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa),

Anna Zapalec, *Druga strona sojuszu. Żołnierze brytyjscy w Polsce w czasie II wojny światowej*, Gdańsk 2014, ss. 474+31 ilustracji, 1 mapa, wydawca: Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Od czasu pracy nad rozprawą doktorską konsekwentnie zajmowałam się problematyką II wojny światowej w kontekście dziejów państwa i społeczeństwa polskiego, stale poszerzając pole badawcze. W tym czasie jednym z ważnych obszarów badawczych moich naukowych zainteresowań stały się polityczne i wojskowe stosunki polsko-brytyjskie w latach 1939–1945, którym poświęciłam moją ostatnią książkę.

Wstępna kwerenda przeprowadzona w 2007 r. w archiwach brytyjskich zdecydowanie przekonała mnie o ważności podjęcia projektu badawczego nad tematem dotyczącym losów

żołnierzy brytyjskich w Polsce w czasie II wojny światowej. Jednym z głównych celów było przede wszystkim poznanie źródeł, przyczyn i uwarunkowań obecności brytyjskich wojskowych na ziemiach polskich oraz próba określenia stopnia zaangażowania Wielkiej Brytanii w sprawy rozgrywające się w okupowanej Polsce. Badania nad tą problematyką prowadziłam systematycznie od początku mojej pracy w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i efektem kwerend w archiwach i bibliotekach w Polsce oraz w Wielkiej Brytanii stała się monografia pt. *Druga strona sojuszu. Żołnierze brytyjscy w Polsce w czasie II wojny światowej*, wydana przez Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku w 2014 r. (recenzenci: prof. dr hab. Mieczysław Nurek i dr hab. Jacek Tebinka, prof. UG).

Temat ten nie miał do tej pory swojego osobnego monograficznego ujęcia i tylko niektóre zagadnienia związane z losami żołnierzy brytyjskich w Polsce w czasie II wojny światowej były podejmowane w historiografii. Wśród publikacji, które ukazały się, jako najważniejszą należy wymienić popularnonaukową książkę Edmunda Odorkiewicza zatytułowaną *Kryptonim „Dorsze”*, wydaną jeszcze w 1971 r., w której autor, jako pierwszy, poruszył tematykę obecności żołnierzy brytyjskich w niemieckich obozach na ziemiach polskich i prowadzenia przez różne struktury Polskiego Państwa Podziemnego akcji pomocy jeńcom brytyjskim w niewoli. Interesujące były też teksty pióra Kajetana Bienieckiego o losach niektórych lotników brytyjskich w okupowanej Polsce, którzy zbiegli z niemieckiej niewoli lub zostali zestrzeleni podczas wykonywania lotów z pomocą materiałową dla Armii Krajowej i ukrywali się na ziemiach polskich. Dużą wartość poznawczą miało również monograficzne opracowanie tego autora o alianckim wsparciu lotniczym dla Armii Krajowej, w którym kwestie brytyjskiej pomocy zostały szczegółowo scharakteryzowane. Na uwagę zasługuje też artykuł Marii Nowak-Kiełbikowej o Brytyjskiej Misji Wojskowej w Polsce w 1939 r. Podejmowano również w historiografii polskiej i brytyjskiej tematy związane z sytuacją jeńców brytyjskich w niemieckich obozach jenieckich, ale tylko nieliczne artykuły poruszały to zagadnienie w kontekście ziem polskich pod okupacjami oraz jako odrębny problem badawczy. Losy żołnierzy brytyjskich były także omawiane, jednak dość pobieżnie, w pracach o historii Armii Krajowej i udziale cudzoziemców w polskiej konspiracji. Ogólnie stan badań w Polsce i w Wielkiej Brytanii na temat obecności żołnierzy brytyjskich w Polsce w latach 1939-1945, którzy stanowili przecież niemałą grupę, był zróżnicowany pod względem poszczególnych problemów szczegółowych. Najwięcej uwagi poświęcono, i to głównie w Polsce, alianckiemu wsparciu lotniczemu dla Armii Krajowej, operacjom „Most”

(brytyjski kryptonim „Wildhorn”), operacji „Freston” i niektórym niemieckim obozom dla jeńców brytyjskich. Inne wątki zostały opracowane w dużo mniejszym stopniu, jak na przykład zadania Brytyjskiej Misji Wojskowej w Polsce w 1939 r. oraz udział żołnierzy brytyjskich w polskiej konspiracji. Część zagadnień w ogóle nie była przedmiotem analiz naukowych, jak chociażby: współpraca polskiego i brytyjskiego wywiadu dotycząca położenia jeńców brytyjskich w obozach niemieckich na ziemiach polskich; prowadzenie wywiadu o obozach jenieckich; polskie i brytyjskie plany dotyczące pomocy żołnierzom brytyjskim w ucieczkach z obozów jenieckich i na temat ich przetrwania poza tereny okupowane. To te kwestie i obserwacje rozstrzygnęły o mojej decyzji monograficznego, pełnego na miarę możliwości źródłowych, opracowania tego frapującego tematu.

Przeprowadzona kwerenda krajowa i zagraniczna dostarczyła nowych źródeł i poszerzyła znacząco wiedzę o kontaktach wojskowych polsko-brytyjskich. Analizę oparłam na obszernych polskich i brytyjskich materiałach archiwalnych, drukowanych oraz niepublikowanych wspomnieniach świadków wydarzeń i uczestników walk, a także źródłach z kolekcji prywatnych. Jedne z najciekawszych materiałów źródłowych pozyskałam w Studium Polski Podziemnej w Londynie, w którym znajdowały się dokumenty Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, dotyczące m.in.: położenia żołnierzy brytyjskich w niemieckich obozach jenieckich; polsko-brytyjskich rozmów i uzgodnień na temat pomocy Brytyjczykom w niewoli niemieckiej oraz w czasie ich ucieczek z obozów; informacji o losach żołnierzy brytyjskich w okupowanej Polsce, w tym o tych, którzy walczyli w polskich oddziałach partyzanckich lub ukrywali się; metod i organizacji przetrwania żołnierzy brytyjskich z ziem polskich szlakami konspiracyjnymi w Europie poza tereny okupowane przez III Rzeszę. Oprócz tej dokumentacji wykorzystałam archiwalia polskich władz cywilnych i wojskowych oraz wybrane kolekcje przechowywane w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, które traktowały o wojskowych kontaktach polsko-brytyjskich w czasie wojny. Obszerne i nowe zbiory źródeł, które odnalazłam i poddałam analizie, znajdowały się w brytyjskim Archiwum Państwowym w Kew (The National Archives). Były to przede wszystkim źródła o charakterze kancelaryjnym wytworzone przez poszczególne agendy władz brytyjskich, w tym: Ministerstwo Spraw Wojskowych (War Office), Ministerstwo Lotnictwa (Air Ministry) i Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Foreign Office). Do najważniejszych zaliczały się składane wywiadowi wojskowemu raporty i sprawozdania żołnierzy brytyjskich zbiegłych z niewoli niemieckiej, którzy samodzielnie lub dzięki pomocy polskich organizacji konspiracyjnych wydostali

się z Polski i wrócili do Wielkiej Brytanii. Podobny materiał pozostawili brytyjscy lotnicy, którzy zostali zestrzeleni nad Polską w czasie lotów ze zrzutami materiałowymi dla Armii Krajowej, a dzięki polskiej pomocy zdołali ukryć się i ocaleć. Te materiały dostarczyły też wielu cennych informacji o życiu codziennym w Polsce w czasie wojny, sposobach ukrywania się żołnierzy brytyjskich i współpracy z polską konspiracją. Za bardzo ważną należy również uznać – nieopracowywaną do tej pory – dokumentację o polsko-brytyjskiej współpracy wywiadowczej na temat niemieckich obozów jenieckich, w których byli przetrzymywani żołnierze brytyjscy oraz o porozumieniach w sprawie pomocy w ukrywaniu i przerzucie części z nich do Wielkiej Brytanii. Interesujące i wartościowe źródła pozyskałam z zespołu Kierownictwa Operacji Specjalnych (Special Operations Executive; SOE), które przez sekcję polską współpracowało z Oddziałem VI Sztabu Naczelnego Wodza w kwestiach polskich, w tym w sprawie operacji specjalnych prowadzonych na ziemiach polskich. Jako cenne oceniam też dokumenty ze zbiorów Imperialnego Muzeum Wojny w Londynie (Imperial War Museum in London), gdzie przechowywane są kolekcje prywatne niektórych żołnierzy brytyjskich przebywających na ziemiach polskich w czasie wojny, w tym bardzo ważna dla prowadzonych badań kolekcja Sir Petera Allixa Wilkinsona, który był członkiem Brytyjskiej Misji Wojskowej w Polsce we wrześniu 1939 r., a później zrobił błyskotliwą karierę w SOE, współpracując, między innymi, z Polakami. Jego materiały dotyczące tych wydarzeń, które nie były dotąd publikowane i wykorzystywane w badaniach, dostarczyły istotnych danych o Brytyjskiej Misji Wojskowej w Polsce we wrześniu 1939 r., np. nieznane jeszcze relacje i wspomnienia członków Misji oraz informacje na temat brytyjskich kontaktów wojskowych z władzami polskimi na terenie Francji w 1939 i 1940 roku.

Na uwagę i podkreślenie ważnej roli zasługują również archiwalia polskie. Kwerenda przyniosła zadawalające wyniki. Przede wszystkim ujawniła cały szereg dokumentów dotyczących niemieckich obozów jenieckich dla żołnierzy brytyjskich rozlokowanych na ziemiach polskich w latach 1940–1945 oraz na temat warunków pracy w jenieckich oddziałach roboczych, w skład których wchodziłi Brytyjczycy. Za szczególnie interesujące poznawczo uznaję materiały śledztw prowadzonych przez Główną Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu¹ i jej oddziały terenowe na temat niemieckich obozów jenieckich oraz w sprawie przestępstw niemieckich dokonanych na żołnierzach brytyjskich

¹ Wcześniejsze nazwy: Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce (1945–1949); Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce (1949–1984) Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytut Pamięci Narodowej (1984–1991) Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej (1991–1999).

i Polakach udzielających im pomocy. Ważne były również materiały źródłowe znajdujące się w muzeach poświęconych byłym obozom jenieckim: Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu oraz Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu. Odnalazłam tam: wspomnienia jeńców brytyjskich, kopie raportów Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie o sytuacji w obozach i dokumentację niemiecką zachowaną dla niektórych stalagów (obozów jenieckich dla podoficerów i szeregowców).

Wiele ważnych informacji przyniosły archiwalia, przechowywane zarówno w państwowych archiwach centralnych, jak i regionalnych, które dotyczyły przede wszystkim poszczególnych szczebli organizacyjnych Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej oraz Delegatury Rządu RP na Kraj. Wśród tych zespołów zachowały się ślady spraw wojskowych i organizacyjnych związanych z żołnierzami brytyjskimi w Polsce, np. kwestie organizacyjne i finansowe odnoszące się do pomocy udzielonej żołnierzom brytyjskim przez Polaków, udziału Brytyjczyków w polskich oddziałach zbrojnych i w polskiej konspiracji. Takie materiały odnalazłam w Archiwum Akt Nowych oraz w niektórych wojewódzkich archiwach państwowych. Za bardzo istotny dla tematu badań należy również uznać zasób źródeł zgromadzonych w Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej - Archiwum i Muzeum Pomorskim Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Kobiet w Toruniu. W materiałach dotyczących Okręgu Pomorskiego ZWZ-AK zachowało się szereg wzmianek i relacji o pomocy jeńcom brytyjskim udzielonej ze strony lokalnej konspiracji oraz na temat organizowania przerzutów jeńców drogą morską do Szwecji. Świadczyły one także o przynależności niektórych żołnierzy brytyjskich do polskich oddziałów partyzanckich i angażowaniu się przez nich w działania konspiracyjne na Pomorzu. Skorzystałam również ze zbiorów: Muzeum Powstania Warszawskiego (relacje, fotografie), Muzeum Armii Krajowej w Krakowie (dokumenty i relacje), Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku i Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu (ikonografia).

Przygotowując rozprawę habilitacyjną uwzględniłam zatem, jak sądzę, najważniejszy dostępny zasób źródeł zgromadzony w archiwach, muzeach, bibliotekach w Polsce i w Wielkiej Brytanii, z których spora część nie była dotąd wykorzystywana w badaniach. Mam tu na myśli: znaczną część dokumentacji War Office o Brytyjskiej Misji Wojskowej wysłanej do Polski w 1939 r.; zespoły SOE na temat operacji specjalnych; dokumentację brytyjskiego wywiadu w sprawie żołnierzy brytyjskich w Polsce (raporty, sprawozdania, analizy oraz ustalenia polsko-brytyjskie o procedurach postępowania w sprawie pomocy i ratowania żołnierzy brytyjskich); materiały brytyjskiego wywiadu o niemieckim poligonie

w Bliźnie, gdzie odbywały się testy rakiet V-2 i bomb latających V-1, a także na temat sytuacji politycznej na terenie Polski Lubelskiej; szereg dokumentów brytyjskich i polskich dotyczących pomocy żołnierzom brytyjskim w Polsce (operacja „Dorsze”). Oprócz dokumentacji kancelaryjnej przeanalizowałam osobiste relacje Brytyjczyków i Polaków o okupowanej Polsce, które ukazywały realia życia codziennego, uwarunkowania działań konspiracyjnych, postawy i społeczne dylematy, okoliczności walk i ich przebieg oraz dużo innych szczegółów z lat 1939–1945. Ważnym dopełnieniem analizy była też bogata literatura przedmiotu, dzięki której możliwa była weryfikacja wielu informacji źródłowych.

Zakres chronologiczny opracowania obejmował lata 1939–1945, a omawiane wydarzenia w zdecydowanej mierze rozgrywały się na terenie II Rzeczypospolitej, przede wszystkim pod okupacją niemiecką, a w mniejszym stopniu w strefie okupacji sowieckiej. Zasadniczy obszar geograficzny nie był jednak zawsze możliwy do utrzymania, ponieważ niektóre z nich swoją genezę brały w uwarunkowaniach polityki międzynarodowej i toczyły się nie tylko na terenie Polski, ale także miały swój europejski kontekst. Tak było w przypadku działalności Brytyjskiej Misji Wojskowej, która przebywała w Polsce we wrześniu 1939 r. w wyniku uzgodnień polsko-brytyjskich władz cywilnych i wojskowych. Niektórzy jej członkowie po ewakuacji z Polski nadal utrzymywali kontakty z polskimi władzami na terenie Rumunii, a potem także we Francji, co w książce zostało ukazane, bo było to ważne dla analizy późniejszych wydarzeń. Podobnie stało się w rozdziale drugim, w którym dokonałam przede wszystkim charakterystyki niemieckich obozów jenieckich dla żołnierzy brytyjskich na ziemiach polskich, ale również scharakteryzowałam obozy jenieckie na najbliższych wschodnich terenach III Rzeszy, gdyż jeńcy brytyjscy, którzy uciekali stamtąd, kierowali się najczęściej do Generalnego Gubernatorstwa lub na ziemie wschodnie pod okupacją sowiecką, widząc w tym możliwość uniknięcia ponownego schwytania przez Niemców. Obszar geograficzny badań został także przekroczony przy analizie działalności Polskiego Państwa Podziemnego i organizowanej przez jego struktury pomocy żołnierzom brytyjskim, gdyż jego zasięg poprzez szlaki kurierskie, bazy i placówki łączności oraz ekspozytury wywiadowcze wykraczał znacząco poza tereny przedwojennej Polski.

Badania były prowadzone przy odwołaniu się do szerszego tła wydarzeń i ukazywały zdarzenia w Polsce na tle międzynarodowych uwarunkowań i desygnatów. Jednak główny problem badawczy został przeanalizowany w perspektywie poszczególnych regionów Polski, a niekiedy lokalnych miejscowości i poszczególnych grup osób zaangażowanych na rzecz

żołnierzy brytyjskich lub z nimi współpracujących, a w części przypadków także poprzez krótkie biografie osób (trajektorie biograficzne), bohaterów tej książki.

W rozprawie przyjęłam chronologiczno-przedmiotowy układ treści, a książka została podzielona na pięć rozdziałów poświęconych problemom szczegółowym związanym z głównym tematem badań.

W pierwszym rozdziale omówiłam powstanie i obecność Brytyjskiej Misji Wojskowej podczas kampanii polskiej w 1939 r. i poprzez pryzmat jej działalności scharakteryzowałam genezę i początki sojuszu polsko-brytyjskiego. Powołanie Misji nastąpiło oficjalnie w dniu 26 sierpnia 1939 r., gdy ambasador brytyjski w Warszawie Howard Kennard otrzymał z Foreign Office telegram potwierdzający, że dowódcą Brytyjskiej Misji Wojskowej został gen. Adrian Carton de Wiart. Zwróciłam uwagę jednak na fakt, że już dużo wcześniej prowadzono przygotowania do skompletowania jej składu (pierwsze wzmianki w dokumentacji brytyjskiej pochodzą już z kwietnia 1939 r.) oraz dokonano szeregu organizacyjnych uzgodnień szczegółowych, m.in. z ambasadą brytyjską w Warszawie, na temat przybycia Misji do Polski. Przeanalizowałam kluczowe przygotowania do wysłania Misji oraz jej skład personalny oraz podałam, że pełną gotowość do działania osiągnęła dopiero w dniu 3 września, gdy z Londynu do Polski dotarła grupa wojskowych dowodzonych przez ppłk. Colina McVean Gubbinsa, wyznaczonego na jej szefa sztabu. W monografii przedstawiłam także cele i zadania Misji oraz stopień ich realizacji. Do najważniejszych z nich należało czuwanie nad koordynacją i współpracą Wojska Polskiego z planami aliantów; informowanie władz brytyjskich o sytuacji militarnej w Polsce oraz, jak określono to w instrukcji skierowanej dla dowódcy Misji, „w obliczu trudności związanych z udzieleniem Polakom bezpośredniego wsparcia militarnego przez Brytyjskie Siły Zbrojne kwestia wzbudzenia zaufania jest sprawą najwyższej wagi”. Ponadto zadaniem Misji było również utrzymywanie kontaktu z Francuską Misją Wojskową oraz misjami brytyjskimi w Rumunii, Turcji i ewentualnie w Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich (ZSRR), gdyby tam taka misja powstała. Dopełnieniem tych głównych zadań była opieka nad brytyjskimi pracownikami technicznymi, którzy mieli doprowadzić do porozumienia w sprawie dostaw broni i nadajników radiowych dla Polski.

Kwerenda dotycząca Brytyjskiej Misji Wojskowej w Polsce ujawniła szereg nowych faktów związanych z jej działalnością oraz dostarczyła nieznanych do tej pory i obszernych źródeł do badań nad historią kampanii polskiej w 1939 r., które w przyszłości mogą zostać wykorzystane w studiach szczegółowych (raporty i sprawozdania członków Brytyjskiej Misji

Wojskowej, dzienniki i relacje, wspomnienia, korespondencja bieżąca z War Office, korespondencja ambasady brytyjskiej w Warszawie z Foreign Office i inne). Analiza materiałów źródłowych potwierdziła dotychczasowe ustalenia, że Polacy pokładali w obecności Misji wielkie nadzieje, widząc w tym pierwszy krok, ważny jednak, do podjęcia przez Wielką Brytanię współpracy wojskowej z Polakami przeciwko III Rzeszy. Niestety Brytyjska Misja Wojskowa nie spełniła tych oczekiwań, gdyż nie doszło do współdziałania aliantów z Wojskiem Polskim podczas kampanii polskiej. Pomimo że 3 września Wielka Brytania przystąpiła do wojny z Niemcami, to jej pomoc wojskowa sprowadziła się jedynie do zbombardowania przez lotnictwo brytyjskie w dniach 4 i 5 września niemieckich baz morskich. Natomiast francuskie siły lądowe w nocy z 6 na 7 września przekroczyły 25-kilometrowy odcinek granicy z Niemcami pod Saarbrücken posuwając się 8 km w głąb III Rzeszy. Ostatecznie alianci zachodni zdecydowali w dniu 12 września 1939 r., podczas pierwszego posiedzenia Najwyższej Rady Wojennej w Abbeville, że nie mogą udzielić skutecznego zbrojnego wsparcia Polsce przeciwko Niemcom. O tych postanowieniach nie wiedziała strona polska, co stanowi niewątpliwie przyczynek do zagadnienia lojalności Wielkiej Brytanii wobec wojennego sojusznika. Na kolejnych kartach książki przedstawione zostały polskie plany, nadzieje i przebieg kampanii polskiej. Dokumentacja brytyjska pozwoliła na odtworzenie wielu szczegółów dotyczących sytuacji w Sztabie Naczelnego Wodza i okoliczności decyzji w sprawie kolejnych etapów kampanii. Przede wszystkim wojskowi brytyjscy stali się obserwatorami sytuacji wojennej na froncie polsko-niemieckim a potem także polsko-sowieckim, o czym pisali w swoich raportach. Z dokumentów brytyjskich wynikało ponadto, że członkowie Misji zgromadzili informacje o taktyce oraz strategii prowadzenia walk przez siły niemieckie i podczas pobytu w Polsce zebrali szczegółowe informacje o możliwościach i uzbrojeniu niemieckiej armii, które trafiły do War Office. Jednak z perspektywy wydarzeń wiosny 1940 r. wiemy, że niewiele z tych brytyjskich obserwacji, raportów i analiz wynikało dla przygotowań obronnych. Spektakularna klęska Francji zdaje się to dość jednoznacznie potwierdzać. Pozostał natomiast drugi wymiar wrześniowo-październikowej współpracy w 1939 r., tj. późniejsze, długoletnie kontakty polsko-brytyjskie. Jednym z ważnych ustaleń podczas badań było zebranie informacji o obecności w składzie Misji oficerów tajnej sekcji Sztabu Generalnego War Office – Wywiadu Wojskowego (Biuro Badań) [ang. Military Intelligence (Research)] oraz charakterystyka ich zadań, w tym: zainteresowanie prowadzeniem dywersji na obszarze walk i na tyłach wroga, co wynikało z wcześniejszych ustaleń podczas rozmów płk. Mariana

J. Smoleńskiego z ppłk. Gubbinsem w sierpniu 1939 r.; obserwacja przygotowań do wyburzeń i rozbiórek na obszarach, na które wycofywały się siły polskie i pomoc, chociaż nieudana, przy zniszczeniu pól naftowych w Małopolsce Wschodniej. W książce dostarczyłam także dowodów o kontynuacji kontaktów wojskowych przez niektórych członków Brytyjskiej Misji Wojskowej z władzami polskimi we Francji. To przyniosło długoletnią współpracę z Polakami takich osób, jak na przykład: Colin McVean Gubbins i Peter Allix Wilkinson, którzy później stali się jednymi z najważniejszych ludzi w Kierownictwie Operacji Specjalnych (SOE). Zwróciłam również uwagę i potwierdziłam w oparciu o nowe dane źródłowe, że w okresie francuskim władz polskich, relacje wojskowe polsko-brytyjskie były między innymi wyrazem zainteresowania Wielkiej Brytanii działaniami konspiracyjnymi w okupowanej Polsce. Już wtedy została uzgodniona pomoc brytyjska w celu wzmocnienia polskiej konspiracji oraz zostały zawarte pierwsze porozumienia.

Sukcesy wojsk niemieckich w Danii, Norwegii, Belgii, Holandii, Luksemburgu i kapitulacja Francji otworzyły nowy rozdział II wojny światowej, ponieważ Wielka Brytania stanęła przed zagrożeniem bezpośredniego ataku niemieckiego, a Polska straciła po klęsce Francji ważnego sojusznika, w oparciu o którego planowano prowadzenie dalszej wojny z III Rzeszą (cele wojenne). Jednym ze skutków klęski wojsk alianckich na zachodzie Europy była niewola niemiecka tysięcy żołnierzy brytyjskich, z których część skierowano do obozów jenieckich na okupowanych ziemiach polskich. Temu zagadnieniu poświęciłam drugi rozdział książki. Omówiłam w nim strukturę niemieckich obozów jenieckich dla żołnierzy brytyjskich na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy, które podlegały Naczelnemu Dowództwu Wojsk Lądowych: obozy dla oficerów (Offizierslager – oflag) i obozy dla podoficerów i szeregowców (Stammlager – stalag), które były rozmieszczone w XX Okręgu Wojskowym Gdańsk (Wehrkreis XX Danzig), na terenie XXI Okręgu Wojskowego Poznań (Wehrkreis XXI Posen) oraz w Generalnym Gubernatorstwie (Generalgouvernement). Przeanalizowałam także obozy jenieckie na terenie I i VIII Okręgu Wojskowego (Wehrkreis I Königsberg i Wehrkreis VIII Breslau), ponieważ część polskich ziem wcielonych znalazła się w ich zasięgu, a poza tym polski wywiad obejmował swoim zainteresowaniem także istniejące tu obozy. Analizowałam również niemieckie obozy jenieckie dla lotników brytyjskich (Luftwaffenlager; luftlag) podporządkowane Naczelnemu Dowództwu Sił Powietrznych (Oberkommando der Luftwaffe; OKL). W wyniku tych badań ustaliłam nazwy, strukturę i lokalizację niemieckich obozów jenieckich dla żołnierzy brytyjskich oraz określiłam

liczebność wojskowych brytyjskich w poszczególnych obozach. W oparciu o dane statystyczne wykazałam, że w latach 1940–1945 w obozach niemieckich zlokalizowanych na terenie: XX Okręgu Wojskowego Gdańsk, XXI Okręgu Wojskowego Poznań, VIII Okręgu Wojskowego Breslau (Wrocław) i I Okręgu Wojskowego Königsberg (Królewiec) przebywało stale lub przeszło przez te obozy kilkadziesiąt tysięcy żołnierzy brytyjskich. Dla przykładu, według statystyk niemieckich na dzień 1 lutego 1942 r., na terenie XX OW znajdowało się 17 173 żołnierzy brytyjskich (jeńców), w obozach w XXI OW – 4 549 wojskowych brytyjskich, a w VIII OW – 19 826 jeńców. Natomiast na początku grudnia 1942 r. w obozach dla lotników położonych we wschodnich okręgach lotniczych III Rzeszy było przetrzymywanych blisko 5 000 lotników brytyjskich (w tym lotnicy południowoafrykańscy i kanadyjscy). W monografii scharakteryzowałam warunki życia jeńców w poszczególnych obozach (ich codzienność). Wyniki tej analizy pokazały, że były one zróżnicowane pod względem bytowym i często zależały od lokalnych uwarunkowań, takich jak: lokalizacja obozu, rodzaj pomieszczeń mieszkalnych, rodzaj wykonywanych prac i inne. Najcięższe warunki życia panowały w stalagach w Toruniu i Poznaniu. W zasadzie Brytyjczycy cieszyli się jednak przestrzeganiem przez Niemców wobec nich konwencji genewskiej. Oprócz tych zagadnień przeanalizowałam też dane na temat współpracy różnych polskich organizacji konspiracyjnych z konspiracją jeniecką. Dostarczyły one dowodów na podejmowanie prób prowadzenia rozpoznania sytuacji w obozach przez wywiad polski, a także na temat polsko-brytyjskich ustaleń w sprawie pomocy żołnierzom brytyjskim w niewoli niemieckiej. Potwierdziłam, że kontakty konspiracyjne utrzymywano ze stalagiem VIII B Lamsdorf (Łambinowice) oraz stalagiem XX A Toruń (Thorn). Zgromadzona podstawa źródłowa potwierdziła też, że na temat obozów jenieckich przekazywano informacje do Sztabu Naczelnego Wodza (SNW) w Londynie, który kontaktował się ze stroną brytyjską w sprawie organizacji pomocy dla żołnierzy brytyjskich w Polsce oraz w kwestii ich przerzutu do Wielkiej Brytanii. Ilustracją były przykłady kontaktów Oddziału VI Sztabu NW z Kierownictwem Operacji Specjalnych (SOE) oraz z brytyjskim wywiadem wojskowym – Tajną Służbą Wywiadowczą (Security Intelligence Service; MI-6; SIS) i ze Służbą Ucieczek (Escape and Evasion Service; MI-9) w sprawie pomocy żołnierzom brytyjskim uciekającym z niewoli.

W rozdziale trzecim analizowałam zagadnienie pomocy żołnierzom brytyjskim w niewoli niemieckiej prowadzonej przez struktury Polskiego Państwa Podziemnego przy współpracy z wywiadem brytyjskim (operacja o kryptonimie „Dorsze”). Na podstawie

dokumentacji polskiej i brytyjskiej szczegółowo opisałam: metody ucieczek, kontakty żołnierzy brytyjskich z polską konspiracją i budowanie konspiracyjnych siatek pomocy w różnych regionach Polski, a także trasy przerzutowe i sposoby ewakuacji Brytyjczyków z okupowanych ziem polskich. Odnalezione materiały dostarczyły również dowodów, że pomoc żołnierzom brytyjskim niosły także inne organizacje konspiracyjne takie, jak „Muszkietierowie”, Polska Armia Powstania na Pomorzu oraz ludność cywilna. Dokonałam także pierwszej analizy materiałów archiwalnych w celu określenia ilości żołnierzy brytyjskich, którym udało się pomóc. Wyniki pokazały, że co najmniej kilkudziesięciu żołnierzy brytyjskich przerzucono szlakami konspiracyjnymi poza tereny okupowane przez III Rzeszę, tj. na stronę wojsk koalicji antyhitlerowskiej lub do Wielkiej Brytanii. Na podkreślenie zasługuje również wniosek, że ogólny zasięg pomocy żołnierzom brytyjskim był jednak dużo większy i nie sprowadzał się tylko do umożliwienia Brytyjczykom opuszczenia Polski, gdyż część żołnierzy przez dłuższy czas pozostawała w ukryciu na ziemiach polskich. Do akcji pomocy zaliczyłam również wiele spontanicznych działań Polaków, którzy wspierali jeńców brytyjskich w obozach, podczas ucieczek i w czasie ukrywania się. W dalszej części opisałam zasady współpracy polskiego i brytyjskiego wywiadu w sprawie brytyjskich jeńców wojennych i sprawowania nad nimi opieki przez ZWZ–AK oraz przez struktury tajnej administracji cywilnej w trakcie ich przebywania na okupowanych ziemiach polskich, jak również podczas ich transportu do uzgodnionych miejsc w Europie, do Afryki lub na Bliski Wschód.

W rozdziale przedostatnim zamieściłam wyniki badań na temat udziału części żołnierzy brytyjskich w polskiej konspiracji, zarówno w strukturach cywilnych, jak i wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego, w wywiadzie, oddziałach partyzanckich oraz zaangażowanie niektórych z nich w walkę w Powstaniu Warszawskim. Dzięki dokumentom osobistym Polaków i Brytyjczyków, dokumentacji archiwalnej oraz dotychczasowym badaniom przedstawiłam także losy brytyjskich lotników, którzy uczestniczyli w lotach bojowych do Polski, w tym tych, którzy zginęli lub zostali zestrzeleni i uratowani przed schwytaniem przez nieprzyjaciela i przebywali w okupowanej Polsce. Jeden z ważnych wniosków zaprezentowany w książce został oparty na źródłach brytyjskich zaświadczających o przyzwoleniu brytyjskich władz wojskowych na ochotnicze wstępowanie żołnierzy brytyjskich przebywających w Polsce do oddziałów partyzanckich oraz na temat ich udziału w strukturach konspiracyjnych Polskiego Państwa Podziemnego. Sprawa ta była rozważana w Wielkiej Brytanii dwukrotnie: w marcu 1944 r. w War Office oraz w sierpniu 1944 r. przez

Połączony Komitet Szefów Sztabów (Combined Chiefs of Staff; CCS), po tym jak do władz polskich w Londynie oraz do SOE i MI9 przesłana została z Polski wiadomość od jednego z jeńców brytyjskich, który w imieniu grupy jeńców przebywającego w okolicach Sosnowca zwracał się o pomoc dla przyszłego powstania planowanego na terenie tego miasta i prosił o przysłanie podoficerów, którzy dowodziliby oddziałem partyzanckim składającym się z żołnierzy brytyjskich. Decyzje władz brytyjskich w tej sprawie były odmowne, gdyż według ówczesnych ocen nie było możliwe stworzenie i odpowiednio dobre wyposażenie takiej jednostki, ale zgodzono się jednak na ochotnicze wstępowanie żołnierzy brytyjskich do polskich oddziałów zbrojnych i ich udział w strukturach polskiej konspiracji. W końcowej części rozdziału przedstawiłam oceny żołnierzy brytyjskich o sytuacji polskiego społeczeństwa i warunkach życia codziennego w okupowanej Polsce: materialnym położeniu ludności w różnych częściach ziem polskich, systemie represji, zarządzeniach władz okupacyjnych ingerujących w różne dziedziny życia społecznego i gospodarczego, sytuacji ludności żydowskiej, metodach oporu i etapach budowania konspiracji przez polskie społeczeństwo. Brytyjskie materiały zawierały szczegółowe informacje i dostarczyły cennych danych o wydarzeniach w Polsce podczas II wojny światowej.

W rozdziale piątym dokonałam analizy i charakterystyki brytyjskich operacji specjalnych w 1944 r. i na początku 1945 r. W tej części książki przedstawiłam udział brytyjskich lotników w pomocy Powstaniu Warszawskiemu oraz przeprowadzenie trzech mostów powietrznych (operacja „Most”; kryptonim brytyjski „Wildhorn”), w których strona polska pokładała wielkie nadzieje dla nawiązania szybkiej komunikacji z polskimi władzami w Londynie i dla planowania kolejnych operacji specjalnych w końcowym etapie wojny. Były to jedno z najtrudniejszych zadań, bo wymagały stworzenia całego systemu konspiracyjnej komunikacji, pozyskania odpowiednich samolotów i doświadczonej załogi, która odbyłaby długi lot nad terenem nieprzyjaciela oraz potrafiła zrzucić precyzyjnie ładunek lub wylądować w terenie nieznanym i na prowizorycznym lotnisku polowym. Opisałam okoliczności i realizację tych przedsięwzięć. W oparciu o dotychczasowe wyniki badań zaprezentowałam również informacje o brytyjskim zwiadzie lotniczym i bombardowaniach strategicznych. Dostarczyłam także nowych danych źródłowych o tych operacjach w Polsce. Za szczególnie interesujące uznaję materiały o zwiadzie lotniczym oraz dokumentację fotograficzną wykonaną przez lotników brytyjskich obiektom strategicznym, takim jak: rafinerie, zakłady przemysłowe, lotniska, porty nad Morzem Bałtyckim i inne. Ponadto w rozdziale zamieściłam dane o przebiegu i znaczeniu brytyjskich misji wojskowych, które znalazły się na terenie

Polski w 1944 r. Pierwszą z nich była Brytyjsko-Amerykańska Misja Wojskowa, mająca za zadanie zbadanie pozostałości niemieckiego ośrodka doświadczalnego w Bliźnie, gdzie Niemcy testowali rakiety V-2 i bomby latające V-1. Druga zaś nosiła kryptonim „Freston” i została zrzucona do Polski z 26/27 grudnia 1944 r. Była ona brytyjską misją obserwacyjną przy Sztabie Dowódcy Armii Krajowej. Ważny walor historyczny posiadały końcowe raporty obu misji przedstawiające ich efekty, co umożliwiło dokładne opisanie ich przebiegu, ale także dostarczyło wielu ważnych wiadomości o sytuacji w Polsce w 1944 r., w tym na terenie Polski Lubelskiej. Warto wspomnieć w tym miejscu, że książka zawiera również informacje o trzech innych misjach, które planowano wysłać do Polski na początku 1945 r., ale ostatecznie nie doszły one jednak do skutku (misje „Flamstead”, „Fernham”, „Folkestone”). Natomiast w ostatniej części rozdziału przedstawiłam charakterystykę i wnioski z analizy materiałów zgromadzonych przez SOE o sytuacji na ziemiach polskich w przededniu zakończenia wojny. Odzwierciedlały one bardzo wiele spraw, w tym m.in.: sytuację polityczną, położenie materialne ludności, zachowanie żołnierzy sowieckich na ziemiach polskich wobec ludności cywilnej i żołnierzy Armii Krajowej, pierwsze represje polityczne wobec polskiego podziemia ze strony władzy ludowej i wiele innych informacji.

Podsumowując, kontakty polsko-brytyjskie w czasie II wojny światowej to cały wachlarz spraw związanych z międzynarodową polityką i współpracą wojskową w ramach koalicji antyhitlerowskiej. Choć nie były one decydujące w tej wojnie, gdyż losy wojny rozstrzygały wielkie frontowe armie oraz trzy najważniejsze państwa koalicji antyhitlerowskiej, to ten kontekst współpracy polsko-brytyjskiej był niewątpliwie istotną częścią tych relacji. Jednym z przejawów tej współpracy było dostarczenie wywiadowi brytyjskiemu olbrzymiej ilości strategicznych informacji o sytuacji w Polsce i w okupowanej Europie, w tym Europie Środkowej, tj. na zapleczu frontu wschodniego – najważniejszego w tym czasie europejskiego teatru wojennego. Współpraca wywiadowcza trwała od początku II wojny światowej i Polacy odnosili spektakularne sukcesy na tym polu, m.in.: przekazywali szczegółowe informacje o fabrykach broni, poligonach, lotniskach i o lokalizacji niemieckich jednostek wojskowych; dostarczyli wiadomości o zbrodniach na ludności cywilnej w Polsce; informowali o planowanym ataku III Rzeszy na ZSRR; zdobyli i przekazali aliantom elementy rakiet V-2 w 1944 r., a Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie walczyły u boku wojsk brytyjskich zapisując się chlubnie w bitwie o Anglię oraz w walkach w Europie i Afryce. Z drugiej strony Brytyjczycy umożliwili stworzenie Polakom własnej bazy łączności i ośrodka szkoleniowego w Wielkiej Brytanii oraz przyznali szczególne przywileje władzom

polskim dla ich niezależnych działań odnośnie spraw związanych z Polską, a ponadto wspierali Polskie Państwo Podziemne oraz jego akcje dywersyjne i sabotażowe. Ostatecznie jednak nie ta współpraca i jej efekty rozstrzygały o polskim finale II wojny światowej, co zostało podkreślone również na kartach książki.

Prezentowana monografia dostarcza zatem – moim zdaniem – kolejnych dowodów o licznych i złożonych polsko-brytyjskich kontaktach wojskowych w czasie II wojny światowej. Ukazała obecność żołnierzy brytyjskich na ziemiach polskich jako konsekwencję polsko-brytyjskiego sojuszu i skutek toczącej się wojny. Temat ten okazał się bardzo szeroki i wielowątkowy. Ważny i dopełniający lukę w historiografii. Przede wszystkim przedstawione zostały losy różnych grup żołnierzy brytyjskich, którzy z różnorodnych przyczyn znaleźli się w Polsce w czasie drugiej wojny światowej: jeńców, zestrzelonych lotników, wywiadowców i agentów oraz innych wojskowych brytyjskich biorących udział w operacjach specjalnych na terenie okupowanej Polski. Monograficzne opracowanie obecności i losów żołnierzy brytyjskich w Polsce nie miało dotąd całościowego ujęcia. Niniejsza praca jest taką analizą, która wprowadza w obieg naukowy wiele nowych informacji opartych na solidnej podstawie źródłowej. Dopełnia ona dzieje kontaktów polsko-brytyjskich podczas II wojny światowej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje dotychczasowe zainteresowania naukowe związane były przede wszystkim z najnowszą historią Polski i skupiały się zasadniczo wokół trzech głównych obszarów badawczych dotyczących dziejów państwa i społeczeństwa polskiego w czasie II wojny światowej.

Pierwszy z nich stanowiła problematyka okupacji sowieckiej na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939–1941, którą zajmowałam się konsekwentnie od początku moich badań. Najwcześniejsze publikacje odnosiły się właśnie do tej tematyki i jako pierwsze najważniejsze osiągnięcie w tym zakresie chciałabym wymienić książkę powstałą na podstawie uzupełnionego i znacząco poszerzonego tekstu rozprawy doktorskiej, która ukazała się w 2006 r. pt. *Ziemia tarnopolska w okresie pierwszej okupacji sowieckiej 1939–1941* w Wydawnictwie „Księgarnia Akademicka” przy wsparciu Fundacji Czynu

Niepodległościowego w Krakowie oraz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Monografia ta była przedmiotem pozytywnej recenzji naukowej dr hab. Grzegorza Hryciuka we „Wrocławskich Studiach Wschodnich” w 2008 r. (nr 12, s. 332–335).

W następnych latach, w nawiązaniu do badań z okresu doktoratu oraz w oparciu o nowe kwerendy archiwalne i biblioteczne, opublikowałam kolejne artykuły poświęcone wydarzeniom na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej po dramatycznym 17 września 1939 r. oraz brałam udział w konferencjach krajowych i międzynarodowych dotyczących tej tematyki. Prowadziłam kwerendy nie tylko w Polsce, ale także za granicą, w tym w archiwach rosyjskich, ukraińskich i brytyjskich.

Jako efekt tych badań, przede wszystkim wymienić mi tu wypada artykuły, które ukazały się w pierwszych latach po doktoracie i dotyczyły tematyki kresowej. Publikacje te można podzielić na trzy grupy tematyczne ze względu na poruszane w nich problemy szczegółowe: omówienia dotyczące losów obywateli polskich na wschodnich terenach II Rzeczypospolitej w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu; analizy metod i narzędzi propagandy sowieckiej na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939–1941; studia o powstaniu i strukturze władz sowieckich oraz przebiegu procesu sowietyzacji na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej. Ta tematyka znalazła wyraz w następujących publikacjach: *Kresowiaci osiedleni w Krakowie w latach 1944–1950* [w:] *Kraków. Studia z dziejów miasta*, red. J. Rajman, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2007, s. 248–260; *Źródła dotyczące deportacji obywateli polskich z terenu województwa tarnopolskiego w okresie I okupacji sowieckiej (1939–1941)* [w:] *Exodus. Deportacje i migracje (wątek wschodni). Stan i perspektywy badań*, red. M. Zwolski, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa–Białystok 2008, s. 65–69 oraz *Prasa we Lwowie w okresie 1939–1941 jako środek sowieckiej propagandy* [w:] *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, t. IX, cz. 2, red. H. Kosętko, B. Góra, E. Wójcik, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2009, s. 279–285. Tego pola badawczego nie zarzuciłam w kolejnych latach i jeden z ważniejszych moich artykułów traktujący o tych zagadnieniach ukazał się w 2011 r. pt. *Politrucy i sowieccy działacze partyjni w roli administratorów – reorganizacja administracji na Kresach Wschodnich w okresie I okupacji sowieckiej* [w:] *Przemoc i dzień powszedni w okupowanej Polsce*, red. nauk. T. Chinciński, Wydawnictwo „Oskar”, Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk 2011, s. 197–209. Rok później został on również przetłumaczony i ogłoszony w języku niemieckim: *Politoffiziere und sowjetische Parteifunktionäre als*

Verwaltungsbeamte. Die Reorganisation der Verwaltung in den polnischen Ostgebieten [w:] *Gewalt und Alltag im besetzten Polen 1939–1945*, Herausgegeben von J. Böhler und S. Lehnstaedt, Fibre, Osnabrück 2012, s. 141–153. Publikacja ta miała w Niemczech dobre recenzje i komentarze (na przykład: <http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/germano-polonica.-e-newsletter-der-kommission-fuer-die-geschichte-der-deutschen-in-polen-e.v/2013-2014/ReviewMonograph2211202>).

Oprócz tych artykułów, za ważne w moim dorobku uważam publikacje, które ukazały się w ostatnich latach i zostały poświęcone analizie procesów zachodzących w pierwszych miesiącach okupacji sowieckiej na ziemiach polskich zajętych po 17 września 1939 r. przez Armię Czerwoną. Były to artykuły: *Sowiecka kampania propagandowa wobec Polski i Polaków w 1939 roku i jej efekty* [w:] *Słowa w służbie nienawiści*, red. A. Bartuś, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Fundacja na rzecz Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży, Oświęcim 2013, s. 147–162; *Wkroczenie Armii Czerwonej i obrona granicy polskiej na terenie województwa tarnopolskiego we wrześniu 1939 r.* [w:] *Wrogowie, sojusznicy, towarzysze broni. Polsko-rosyjskie stosunki wojskowe w pierwszej połowie XX wieku*, red. J. Wojtkowiak, Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2013, s. 235–243; *Pierwsze dni okupacji sowieckiej w Polsce południowo-wschodniej: wrzesień–październik 1939 r.* [w:] *Kampania polska 1939. Polityka, społeczeństwo, kultura*, t. 2: *Polityka i społeczeństwo. Imponderabilia, pamięć, kultura/Polish Campaign 1939. Politics, Society, Culture*, vol. 2: *Politics and Society. Principles, Remembrance, Culture*, red. M.P. Deszczyński i T. Pawłowski, Muzeum Historii Polski, Wydawnictwo Neriton, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa 2014, s. 376–399.

We wspomnianym obszarze badań mieszczą się także moje mniejsze formy pisarstwa dotyczące kultury polskiego pogranicza wschodniego, jakimi były opracowane przeze mnie hasła encyklopedyczne: *Rusini* [w:] *Kultura pogranicza wschodniego. Zarys encyklopedyczny*, red. T. Budrewicz, T. Bujnicki i J.S. Ossowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2011, s. 371–373 oraz *Podlasie* [w:] *Kultura pogranicza wschodniego. Zarys encyklopedyczny*, red. T. Budrewicz, T. Bujnicki i J.S. Ossowski, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2011, s. 324–327.

Najwięcej miejsca w moich badaniach przez ostatnie siedem lat zajmowała jednak problematyka losów obywateli polskich represjonowanych w głębi ZSRS w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu. W tym obszarze badań mam kilkanaście wystąpień

i publikacji opartych na szerokiej kwerendzie bibliotecznej i nowej podstawie źródłowej, gdyż poszukiwania źródeł prowadziłam w archiwach w Polsce, Rosji i w Wielkiej Brytanii. Pragnę zaznaczyć, że już w 2011 r. rozpoczęłam poszukiwania dokumentacji o losach Polaków w ZSRS w centralnych i prowincjonalnych archiwach rosyjskich, w tym na Syberii.

Od maja do lipca 2011 r. odbyłam moją pierwszą długą wyprawę naukową do archiwów rosyjskich na trasie: Irkuck–Krasnojarsk–Tomsk–Moskwa. Podczas tego wyjazdu zgromadziłam materiały archiwalne oraz nagrania fonograficzne dokumentujące dzieje Polaków na Syberii Wschodniej i Syberii Zachodniej w czasie II wojny światowej, zwłaszcza dotyczące losów rodzin deportowanych w głąb Związku Sowieckiego w latach 1940–1941. Mój pobyt w Irkucku związany był także z udziałem w projekcie „Czesław Miłosz – poeta, Polak, emigrant – Obywatel Świata”, który był realizowany w dniach 19–31 maja 2011 r. w Irkucku, a także w Ułan Ude, Krasnojarsku i Tomsku w związku z obchodzoną pod patronatem UNESCO setną rocznicą urodzin polskiego poety. Organizację wszystkich spotkań w ramach tego projektu przygotował Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Irkucku. Brałam także udział w IV Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji „Славянские языки культуры: прошлое, настоящее, будущее” organizowanej przez Irkucki Uniwersytet Lingwistyczny w dniach 24–25 maja 2011 r.

W kolejnych latach kwerendy prowadziłam w: Jakucku (luty 2013 r.); Nowosybirsku (kwiecień 2013 r.), Magadanie (sierpień–wrzesień 2013 r.), Omsku (kwiecień 2012 i 2014 r.) oraz w Wielkiej Brytanii (były to miesięczne kwerendy co roku od 2008 r.). Pragnę wspomnieć w tym miejscu, że moje kwerendy archiwalne w Rosji realizowane były przy wsparciu polskich i rosyjskich instytucji naukowych oraz polskich placówek dyplomatycznych (Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Federacji Rosyjskiej, Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Irkucku, Stałego Przedstawicielstwa Polskiej Akademii Nauk przy Rosyjskiej Akademii Nauk oraz Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego), dzięki którym możliwe stało się nawiązanie współpracy z rosyjskimi uczonymi, działaczami Polonii oraz instytucjami naukowymi w głębi Rosji. Efekty tej współpracy są widoczne w mojej pracy naukowej, popularyzatorskiej i organizacyjnej zarówno w Polsce, jak i w Rosji. Część moich artykułów ukazała się w języku rosyjskim. Od 2011 r. wygłaszałam także referaty na konferencjach naukowych w Rosji o dziejach Polaków w Związku Sowieckim, m.in. w 2011 r. w Uralskim Oddziale Rosyjskiej Akademii Nauk w Jekaterynburgu i w Instytucie Prawa Państwowego Irkuckiego Uniwersytetu Państwowego w Irkucku, gdzie przedstawiłam referaty na temat losów obywateli polskich w ZSRS w czasie

II wojny światowej oraz w 2013 r. w Instytucie Historii Syberyjskiego Oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk w Nowosybirsku o głównych problemach badawczych i specyfice badań archiwalnych nad losami obywateli polskich w ZSRS. Dokładne informacje na temat tych referatów i innych konferencji międzynarodowych, w których uczestniczyłam, zawarłam w szczegółowym wykazie mojego dorobku naukowego.

Poszukiwania archiwalne w Rosji i na Ukrainie dla historyków nigdy nie należały do łatwych przedsięwzięć pod względem logistycznym, źródłowym i metodologicznym ze względu na rozproszenie materiałów źródłowych, utrudnione warunki ich udostępniania, wysokie koszty wyjazdów, czasochłonne oraz bardzo kosztowne warunki pozyskiwania źródeł. Wymagały one czasu i przezwyciężenia lokalnych uwarunkowań w archiwach ukraińskich i rosyjskich, gdzie istnieją często odmienne od europejskich zasady dostępu do archiwaliów.

Dotychczasowe rezultaty moich kwerend i opublikowane wyniki zostały docenione przez fundacje wspierające naukę, dzięki którym na dalsze badania uzyskałam dwa stypendia zagraniczne: stypendium Fundacji z Brzezia Lanckorońskich (styczeń–luty 2014 r.) oraz stypendium Polonia Aid Foundation Trust w Londynie (sierpień 2014 r.).

Do tej pory w dorobku obejmującym badanie losów Polaków w ZSRS w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu mam kilka artykułów w języku polskim i rosyjskim. W większości były one poświęcone deportacjom obywateli polskich w latach 1940–1941 i ich sytuacji w różnych częściach Związku Sowieckiego oraz osobom uwięzionym w sowieckich poprawczych obozach pracy (w łagrach). W 2010 r. opublikowałam jeden z pierwszych tekstów na ten temat pt. *Zwolnienia z zesłania obywateli polskich deportowanych w latach 1940–1941 w głąb ZSRS* [w:] *Człowiek w teatrze świata. Studia o historii i kulturze dedykowane Profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu z okazji osiemdziesiątych urodzin*, red. B. Popiołek, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010, s. 398–406. Był on popularyzowany w Rosji, gdyż stał się częścią mojego wystąpienia w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Moskwie w dniu 22 marca 2011 r. pt. „Zwolnienia i powroty z zesłania obywateli polskich deportowanych w głąb ZSRS w latach II wojny światowej”. Treść wykładu była dużo szersza problemowo niż wspomniany artykuł, ale część wniosków została zaczerpnięta z wcześniejszych badań.

W Rosji opublikowałam artykuły w języku rosyjskim, które zostały wygłoszone podczas konferencji:

Поэзия польских ссыльных и депортированных как источник о судьбах поляков на территории СССР [w:] Сибирская деревня: история, современное состояние, перспективы развития (Сборник научных трудов), в 3 частях, гл. ред. Н.К. Чернявская et al., ч. 1, Издательский дом „Наука”, Омск 2012, s. 429–435;

Основные аспекты положения и организации быта польских спецпереселенцев в Иркутской области (1940–1941) [w:] Проблемы российско-польской истории и культурный диалог: материалы Международной научной конференции, Новосибирск 23–24 апреля 2013 г., отв. ред. М. Волос et al., Издательство Сибирского отделения РАН, Новосибирск 2013, s. 383–392;

Воспоминания поляков в исследованиях по истории ГУЛАГа [w:] Сибирская деревня: история, современное состояние, перспективы развития. Материалы X Международной научно-практической конференции, посвященной 60-летию освоения целинных и залежных земель (Омск, 23–26 апреля 2014 г.), в 3 частях, под ред. Т.Н. Золотовой, В.В. Слабодцкого, Н.А. Томилова, Н.К. Чернявской, ч. 1, Издательство Омского государственного аграрного университета им. П.А. Столыпина, Омск 2014, s. 286–295.

W każdej z wymienionych publikacji poruszyłam szczegółowe zagadnienia dotyczące sytuacji Polaków w ZSRS i zwróciłam uwagę na totalitarny, represyjny charakter przymusowych przesiedleń Polaków w okresie II wojny światowej. Zaprezentowałam dotychczasowy dorobek naukowy w Polsce w tym zakresie oraz upowszechniłam nowe wyniki badań po opracowaniu źródeł pozyskanych podczas kwerend w archiwach rosyjskich i polskich. Między innymi przedstawiłam nieznane wiersze Polaków o Syberii i ich martyrologii oraz źródła polskie i rosyjskie na temat położenia obywateli polskich deportowanych na przymusowe osiedlenie lub przebywających w sowieckich łagrach. Opublikowanie artykułów w języku rosyjskim o tych zagadnieniach uważam za ważne, ponieważ tekstów naukowych o położeniu ludności polskiej w ZSRS w czasie II wojny światowej ukazało się w Rosji mało i są to tematy należące do szczególnie drażliwych w stosunkach polsko-rosyjskich.

Natomiast w Polsce ukazały się moje artykuły omawiające wyniki kwerend i warunki pracy naukowej w prowincjonalnych archiwach rosyjskich oraz będące naukowymi opracowaniami materiałów źródłowych na temat losów osób represjonowanych w ZSRS, przed wszystkim obywateli polskich. Została w nich zwrócona uwaga na problemy szczegółowe, takie jak: warunki życia codziennego w różnych regionach Rosji, do których

trafili obywatele polscy; bunty więźniów w łagrach i protesty specprzesiedleńców; położenie kobiet w sowieckich obozach pracy; zagadnienia dotyczące doświadczeń i skutków traumatycznych przeżyć, które zostały odzwierciedlone w narracjach wspomnieniowych o represjach sowieckich. Ta tematyka była poruszana w następujących artykułach:

Wspomnienia Sybiraków jako źródło historyczne w badaniach nad procesem deportacji obywateli polskich w głąb ZSRS 1940–1941 [w:] *Pamiętniki, dzienniki i relacje jako źródła do badań historycznych*, red. nauk. K. Karolczak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2011, s. 245–261 [artykuł ten był tłumaczony i ukazał się też w języku angielskim: *Memoirs of Siberian deportees as a historical source in the research on the process of deporting Polish citizens deep into the USSR (1940–1941)*, <http://www.history.pth.net.pl>, Article, 2012, vol. 2];

Wybrane aspekty kwerendy w archiwach rosyjskich Syberii Wschodniej dotyczącej deportacji obywateli polskich w głąb ZSRS (1940–1946), „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica” 2012, z. 12, s. 245–251;

Przygotowanie i przeprowadzenie deportacji obywateli polskich w głąb ZSRS w latach 1940–1941 [w:] *Z mrozów Syberii pod słońce Afryki. W 70. rocznicę przybycia polskich Sybiraków do Afryki Wschodniej i Południowej*, red. H. Chudzio, Oficyna Wydawnicza Text, Kraków 2012, s. 13–26;

Protesty i bunty więźniów oraz specprzesiedleńców na wybranych przykładach łagrów sowieckich [w:] *Człowiek wobec totalitaryzmu: od prostych recept do „ostatecznego rozwiązania”*, red. A. Bartuś, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Oświęcim 2012, s. 40–54;

Obywatele polscy deportowani na teren Syberii Zachodniej i Wschodniej w latach 1940–1941: główne skupiska i charakterystyczne problemy życia codziennego, „Dzieje Najnowsze” 2013, nr 2, s. 67–80 [była to poszerzona wersja artykułu o nowe wyniki badań, który ukazał się także w języku rosyjskim: *Поляки в Сибири в период второй мировой войны: основные места скопления польского населения и характерные проблемы повседневной жизни* [w:] *Вклад польских ученых в изучение восточной Сибири и озёра Байкал. Материалы международной научно-практической конференции Иркутск-Лиственничное-Мишиха*, Издательство Иркутской государственной сельскохозяйственной академии, Иркутск 2011, s. 91–99];

Deportowani obywatele polscy pracujący w sowieckim przemyśle drzewnym w świetle dokumentacji trustu „Tomles” [w:] *Sybir: wysiedlenia – losy – świadectwa*, red. nauk.

J. Ławski, S. Trzeciakowska, Ł. Zabielski, Muzeum Wojska, Katedra Badań Filologicznych „Wschód-Zachód”, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, Białystok 2013, s. 279–296;

Świat kobiet w sowieckich łagrach: próba zarysu problematyki [w:] *Kobiety wojny: między zbrodnią a krzykiem o godność*, red. nauk. A. Bartuś, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Fundacja na rzecz Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży, Oświęcim 2014, s. 193–205.

W ciągu wieloletnich badań prowadzonych w archiwach na Wschodzie poznałam bardzo dobrze strukturę archiwów centralnych oraz część archiwów prowincjonalnych w Rosji, w tym ich zasób i warunki pracy. Ponadto nawiązałam szereg kontaktów naukowych, dzięki którym mogłam korzystać z pomocy badaczy polskich i rosyjskich oraz instytucji naukowych wspierających merytorycznie i organizacyjnie moje badania. To zaowocowało dobrymi efektami naukowymi i odkryciem nowych źródeł. Chcę dodać, że obecnie przygotowuję opracowanie będące syntezą na temat sytuacji rodzin deportowanych w głąb ZSRS, do którego napisania posłużą źródła pozyskane podczas dotychczasowych kwerend. Do napisania tej monografii przygotowuję się już długo, bo badania prowadziłam przez ostatnie kilka lat, równoległe z poszukiwaniem i opracowywaniem materiałów dotyczących losów żołnierzy brytyjskich w Polsce w czasie II wojny światowej. Moje dotychczasowe publikacje przedstawiają różnorodne aspekty położenia deportowanych: utratę domu, zerwanie więzi społecznych, walkę o przetrwanie w nowych miejscach osiedlenia, osierocenie, choroby i inne czynniki zaburzające ich normalne funkcjonowanie. Badania te koncentrują się też na ukazaniu strategii przetrwania w sytuacjach skrajnych. W nawiązaniu do tego wspomnieć chciałabym jeszcze o jednym z moich artykułów, którego tezy zostały ogłoszone podczas XVIII Zjazdu Historyków Polski w Olsztynie we wrześniu 2009 r., a jego tekst następnie uzupełniony i poszerzony ukazał się drukiem pt. *Dezintegracja rodzin polskich w okresie II wojny światowej* [w:] *Rodzina, gospodarstwo domowe i pokrewieństwo na ziemiach polskich w perspektywie historycznej – ciągłość czy zmiana?*, red. C. Kukło, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013, s. 361–392.

Trzecim moim obszarem badawczym stały się stosunki polsko-brytyjskie w kontekście obecności i losów żołnierzy brytyjskich w okresie II wojny światowej w okupowanej Polsce. Wyniki kilku lat studiów przedstawiłam w omówionej już tutaj monografii pt. *Druga strona sojuszu. Żołnierze brytyjscy w Polsce w czasie II wojny*

światowej, Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk 2014. Tematyka ta znajdzie też wyraz w kolejnych publikacjach. Obecnie przygotowuję do edycji dokumenty brytyjskie dotyczące kampanii polskiej w 1939 r.

Oprócz trzech moich głównych kierunków badawczych, w ostatnich dwóch latach pojawił się jeszcze jeden, który dopiero rozwijam warsztatowo i badawczo. Dotyczy on okupacji niemieckiej i zagłady Żydów w jednym z powiatów Dystryktu Galicja. Temat ten jest w zasadzie konsekwencją moich wcześniejszych badań nad wydarzeniami na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w okresie 1939–1941 i ich kontynuacją. Obecnie prowadzę kwerendy archiwalne w Polsce i za granicą, a także uczestniczę w warsztatach naukowych poświęconych tematyce Holocaustu. W 2014 r. rozpoczęłam współpracę z Centrum Badań nad Zagładą Żydów Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Znalazło to wyraz w uczestnictwie w międzynarodowych warsztatach nad tematyką Holocaustu (Warszawa, 7–8 maja 2014 r.), udziale w seminariach młodych badaczy Zagłady oraz w przystąpieniu do współpracy jako wykonawca w ramach projektu „Strategie przetrwania Żydów podczas okupacji w Generalnym Gubernatorstwie, 1942–1945” (nr 12H 13 0484 82), którego kierownikiem jest prof. dr hab. Barbara Engelking. Od 2014 r. biorę także udział w dyskusjach i spotkaniach przy realizacji międzynarodowego projektu „Jewish Survival Strategies, Poland, 1942–1945” pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Grabowskiego z Uniwersytetu w Ottawie (grant nr 890–2012–0018, Social Sciences and Humanities Research Council of Canada), w którym partnerami są: Yad Vashem, Centrum Badań nad Zagładą Żydów oraz University of Ottawa.

Inne moje pomniejsze inicjatywy, wystąpienia oraz krótkie formy pisarstwa, jak recenzje, komunikaty i sprawozdania, uwzględniłam w szczegółowym wykazie opublikowanych prac naukowych i informacji o osiągnięciach w pracy naukowo-badawczej, współpracy naukowej i popularyzacji nauki. Natomiast jeszcze w tym miejscu pragnę zwrócić uwagę na moje częste wystąpienia na konferencjach naukowych w kraju i za granicą. Od 2007 r. do 2015 r. uczestniczyłam z referatami w 16 konferencjach naukowych o charakterze międzynarodowym i 10 konferencjach krajowych, a także w kilku spotkaniach popularnonaukowych. Wymienię tu tylko kilka z tych wystąpień, o których nie wspomniałam wcześniej, a które uważam za jedne z ważniejszych:

– referat pt. „Losy byłych mężów zaufania Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRS w latach 1943–1945 (zarys problematyki)” podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Sybir: Doświadczenia – pamięć”, Białystok 22–23 maja 2014 r.; organizatorzy

konferencji: Muzeum Wojska w Białymstoku, Instytut Pamięci Narodowej – Oddział w Białymstoku, Archiwum Państwowe w Białymstoku, Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku;

– referat pt. „Przymusowe przesiedlenia jako instrument polityki ZSRS wobec obywateli polskich w okresie drugiej wojny światowej” podczas IV Kongresu „Polska – Rosja: długi ślad «krótkiego» XX wieku”, Kraków 26–27 maja 2014 r.; organizatorzy kongresu: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polskie Towarzystwo Historyczne, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Federacji Rosyjskiej, Rosyjska Szkoła Antropologiczna w Rosyjskim Państwowym Uniwersytecie Humanistycznym w Moskwie, Fundacja „Rosyjsko-Polskie Centrum Dialogu i Porozumienia” w Moskwie;

– referat „Uchodźcy wojenni we Lwowie w świetle dokumentacji Zarządu Tymczasowego Miasta Lwowa – główne problemy życia codziennego” podczas XI Polsko-Ukraińskiej Konferencji „Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura”, Kraków 29–30 maja 2012 r.; organizator konferencji: Katedra Historii XIX Wieku Instytutu Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie;

– referat pt. „Принудительные переселения поляков во время и после Второй мировой войны: международные обусловленности, ход событий, последствия” wygłoszony podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Россия и Польша в экономическом и культурном пространстве новой и современной Европы”, Jekaterynburg 24–25 marca 2011; organizatorzy konferencji: Stacja Polskiej Akademii Nauk w Moskwie i Uralski Oddział Rosyjskiej Akademii Nauk w Jekaterynburgu.

Wiele moich przedsięwzięć naukowych, tematów artykułów oraz działań popularyzatorskich na rzecz upowszechnienia nauki skupiało się wokół problematyki ochrony praw człowieka i upamiętniania losów ofiar represji politycznych oraz zbrodni ludobójstwa. Z tego też względu w moich działaniach naukowych i dydaktycznych poświęcałam zawsze istotne miejsce pisaniu o systemach represji i ich ofiarach, w tym między innymi w kontekście łamania praw człowieka w czasie II wojny światowej, czego konsekwencje do dnia dzisiejszego są odczuwane w krajach, które były dotknięte wojną. Dbałam szczególnie o popularyzację wiedzy na ten temat w Polsce i w Rosji zarówno poprzez publikacje naukowe jak i popularnonaukowe, wykłady, spotkania oraz poprzez inicjowanie i współpracę przy organizacji międzynarodowych konferencji naukowych i warsztatów dotyczących „trudnych tematów”, które miały na celu doprowadzić do stworzenia płaszczyzny spotkań, gdzie takie zagadnienia były poruszane. Uważam bowiem, że powinnością historyka jest wskazywanie na

autorytarne lub totalitarne poczynania, zwracanie uwagi na łamanie praw człowieka oraz ukazywanie konsekwencji nieprzestrzegania prawa międzynarodowego. To wydaje mi się ważne, także w kontekście problemów politycznych i społecznych współczesnego świata.

Ta działalność znalazła wyraz przede wszystkim w pracy w Biurze Organizacyjnym w roli sekretarza w kolejnych trzech polsko-rosyjskich Międzynarodowych Kongresach Naukowych. Odbyły się one kolejno: w dniach 5–7 października 2010 r. w Krakowie – II Międzynarodowy Kongres Naukowy „Polska-Rosja. Trudne tematy. Trzy narracje: historia, literatura, film”; w dniach 26–28 kwietnia 2012 r. w Sankt Petersburgu – III Międzynarodowy Kongres Naukowy pt. „Россия и Польша: память империй/империи памяти” oraz w dniach 26–27 maja w Krakowie – IV Międzynarodowy Kongres pt. „Polska-Rosja: długi ślad «krótkiego» XX wieku”. Przedsięwzięcia te były naukowymi spotkaniami, podczas których dochodziło do wymiany wiedzy i oceny dotychczasowego dorobku historiografii polskiej i rosyjskiej na temat problemów w stosunkach między obu państwami na przestrzeni dziejów. W ciągu kilku lat przy organizacji tych spotkań współpracowało ze sobą wiele instytucji naukowych z Polski i z Rosji. Między innymi: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polskie Towarzystwo Historyczne; Muzeum Historii Polski, Stałe Przedstawicielstwo Polskiej Akademii Nauk przy Rosyjskiej Akademii Nauk, Moskiewski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny, Rosyjski Instytut Kulturoznawstwa, Instytut Humanistyczno-Społeczny w Moskwie, Katedra UNESCO przy Wydziale Sanktpetersburskiego Oddziału Instytutu Kulturoznawstwa w Moskwie.

W tym nurcie działalności organizacyjnej i naukowej pozostaje również współorganizowana przeze mnie Międzynarodowa Sesja Naukowa pt. „Wielki Głód na Ukrainie 1932–1933”, która odbyła się na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie w dniu 28 listopada 2013 r.

Moim kolejnym projektem była współorganizacja z ramienia Instytutu Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie razem z Instytutem Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Rostocku (Niemcy), Akademią Europejską w Waren (Niemcy) oraz Międzynarodowym Domem Spotkań z Młodzieżą (Polska) polsko-niemieckiego seminarium naukowego dla studentek i studentów na temat: „Pamięć o Auschwitz i Holokauście historycznie i współcześnie” (cz. I) oraz „Historia i współczesność. Przymusowa migracja Polaków i Niemców w czasie II wojny światowej i po wojnie” (wcześniejszy tytuł: „Migracje i integracja w Europie w XX w.”) (cz. II). Seminaria te odbywały się co roku przez ostatnie osiem lat, a ważną ich częścią były warsztaty dla studentów w Polsce i w Niemczech,

spotkania ze świadkami historii oraz merytoryczne wykłady naukowców wspierających prace studentów. Pierwsza część seminarium dotyczyła Auschwitz i Holokaustu oraz dorobku historiografii poświęconemu temu tematowi. Natomiast druga część seminarium dotyczyła procesu przymusowych wysiedleń i przesiedleń, ucieczek i wypędzeń w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu.

Współpracowałam też z gremiami naukowymi podejmującymi wysiłki organizacyjne nad popularyzacją historii Polski na arenie międzynarodowej. Za jedno z najważniejszych moich doświadczeń organizacyjnych i naukowych uważam udział w pracach Biura Organizacyjnego i członkostwo w Komitecie Organizacyjnym II Kongresu Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski, który odbył się w Krakowie w dniach 12–15 września 2012 r. Było to znaczące przedsięwzięcie naukowe i organizacyjne, podczas którego spotkało się kilkuset uczonych z Polski i świata pod hasłem „Polska w Europie Środkowej”. Podczas II Kongresu wspólnie z prof. dr. hab. Jackiem Chrobaczyńskim współorganizowałam i moderowałam obrady panelu „Zwyczajny i świąteczny rytm codzienności małego miasta w Polsce. Perspektywa ciągłości i zmiany”.

Wypada mi tu jeszcze napisać o dwóch ważnych przedsięwzięciach naukowych mających na celu popularyzację prowadzonych przeze mnie badań i udział w międzynarodowych spotkaniach naukowych. Pierwsze z nich to zaproszenie Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Astanie w grudniu 2013 r., w wyniku którego wspólnie z dr. hab. Hubertem Chudzio uczestniczyłam w spotkaniu z badaczami kazachskimi na temat: „Działalność Delegatury Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRS na terenie Kazachstanu (1941–1943)”. Drugie dotyczyło organizacyjnego wsparcia z ramienia Instytutu Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i współpracy z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Oksfordzkiego podczas warsztatu pt. „Hybrid Identity in East-Central Europe, 20th Century and beyond: Advancing the newly defined concept of «sub-culture»”. To spotkanie był częścią większego brytyjskiego projektu rządowego pt. „Subcultures as Integrative Forces in East-Central Europe 1900-present” finansowanego przez Arts and Humanities Research Council (AHRC). Odbyło się ono w dniach 12–13 września 2014 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, podczas którego wygłosiłam referat pt. „Syberia i polscy przesiedleńcy”. To było spotkanie naukowe, ale ono miało również cele o szerszym wymiarze. Dokładny zapis przebiegu spotkania i jego efektów ukazał się na stronie internetowej projektu: <http://subcultures.mml.ox.ac.uk/materials/new-krakow-workshop-hybrid-identity-september-2014.html>.

Do moich ważnych doświadczeń naukowych zaliczam także aktywne uczestnictwo w dyskusjach podczas konferencji krajowych i w trakcie spotkań naukowych oraz członkostwo w oddziale krakowskim Polskiego Towarzystwa Historycznego, w którego działalności brałam czynny udział od 2010 r. Ponadto podczas moich wyjazdów do Rosji nawiązałam kontakty z tamtejszymi instytucjami naukowymi. Współpracowałam m.in. z Moskiewskim Państwowym Uniwersytetem Pedagogicznym, Rosyjskim Instytutem Kulturoznawstwa, Departamentem Współpracy Międzynarodowej Uniwersytetu Pedagogicznego w Tomsku, Instytutem Badań Humanistycznych Rosyjskiej Akademii Nauk w Jakucku i Północno-Wschodnim Uniwersytetem Państwowym w Magadanie.

Oprócz działań naukowych podejmuję i publikuję też teksty popularnonaukowe dokumentujące i popularyzujące zagadnienia z historii Polski. Wspomnę tu, że w 2011 r. w Irkucku wystąpiłam z referatem o pierwszych polsko-syberyjskich związkach i wkładzie Polaków w poznanie Syberii pt. „Польско-сибирские связи в XVII веке” podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Вклад польских ученых в изучение восточной Сибири и озера Байкал” (Irkuck, 23 czerwca 2011 r.), której organizatorami były: Stałe Przedstawicielstwo Polskiej Akademii Nauk przy Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie, Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Irkucku, Komitet Naukowy Kongresu Polaków w Rosji, Instytut Polski w Sankt Petersburgu, Instytut Geografii im. W.B. Soczawy Syberyjskiego Oddziału RAN, Irkucki Oddział Regionalnego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego i Polska Autonomia Kulturalna „Ogniwo” w Irkucku. Natomiast 29 kwietnia 2013 r. w ramach cyklu wykładów w Rosyjskim Państwowym Uniwersytecie Humanistycznym (RGGU) pt. „Встречи с Польшей” wygłosiłam wykład na temat losów powstańców styczniowych na Syberii oraz ich potomków pt. „Судьбы участников восстания 1863–1864 гг., сосланных в Сибирь”. W dniu 26 lutego 2014 r. w Towarzystwie Absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawiłam temat o losach Polaków na Syberii Wschodniej podczas II wojny światowej. Uwagę także poświęcałam popularnonaukowemu piarstwu dotyczącemu mało znanych polskich miejsc pamięci w Rosji, do którego należy tekst opublikowany w 2014 r. pt. *Golgota Gulagu – Butugyczag (relacja z podróży po Kołymie)*, „Zesłaniec” 2014, nr 58, s. 49–56. Odnosił się on do warunków prowadzenia badań terenowych w Rosji i omawiał jeden z najcięższych łagrów sowieckich zlokalizowanych w regionie kołymskim, do którego po zakończeniu II wojny światowej trafiło wielu żołnierzy Armii Krajowej i Szarych Szeregów.

W ciągu ostatnich lat prezentowałam wyniki moich badań oraz popularyzowałam historię wśród młodzieży szkolnej, nauczycieli i studentów oraz w środowiskach Sybiraków. Jako przykład na tym polu mojej działalności wymienię udział w dniu 11 czerwca 2010 r. w spotkaniu, które odbyło się w klubie akademickim „Arka” na Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie i było częścią projektu „Uchronić przed zapomnieniem” poświęconego zsyłkom i deportacjom ludności polskiej do odległych rejonów Związku Sowieckiego w XX w. W tym spotkaniu brali udział członkowie oddziału krakowskiego i częstochowskiego Związku Sybiraków oraz historycy i artyści. Częścią tego spotkania był mój referat pt. „Syberyjskie losy obywateli polskich deportowanych w latach 1940–1941 w głąb ZSRS”. Natomiast w dniu 19 listopada 2010 r., podczas konferencji dla nauczycieli i uczniów szkół tarnowskich pt. „70 rocznica zbrodni katyńskiej”, zorganizowanej przez Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli - Oddział Tarnów i Muzeum Okręgowe w Tarnowie, wygłosiłam referat pt. „Przygotowanie i skala deportacji obywateli polskich w głąb ZSRS w latach 1940–1941”. Chciałabym także dodać, że podczas jubileuszu z okazji 20. lat istnienia Koła Sybiraków w Oświęcimiu w dniu 29 czerwca 2012 r. i prezentacji książki ze zborem wspomnień sybirackich pt. „Świat utracony, świat ocalony...” w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu przedstawiłam wykład na temat zesłań ludności polskiej w głąb ZSRS. Byłam także uczestnikiem i referentką w czasie konferencji metodycznej dla nauczycieli pt. „Świat utracony, świat ocalony ... Zesłania na Syberię w edukacji historycznej młodzieży”, która odbyła się 16 września 2013 r. pod patronatem krakowskiego oddziału Związku Sybiraków w Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Jej głównymi organizatorami były: Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu, Centrum Dokumentacji Zsyłek, Przesiedleń i Wypędzeń w Krakowie i Małopolski Urząd Wojewódzki. W trakcie tego spotkania omówiłam temat pt. „Losy Polaków zesłanych w głąb Związku Sowieckiego w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu”. Za znaczący uważam również udział z referatem pt. „Charakterystyka masowych wywózek Polaków w głąb ZSRS w latach 1940–1941” podczas IV Kongresu Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie, Kraków 4–7 września 2014, który został zorganizowany przez: Polską Akademię Umiejętności, Krakowski Oddział Stowarzyszenia Wspólnota Polska i Kongres Oświaty Polonijnej.

Za ważne w mojej pracy zawodowej oceniam doświadczenia związane z pełnieniem obowiązków nauczyciela akademickiego, które są pochodną mojej pracy naukowej. Od początku związana jestem z Katedrą Najnowszej Historii Polski w Instytucie Historii

Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, gdzie powierzono mi zajęcia (ćwiczenia) ze studentami na kierunku historii (studia stacjonarne i niestacjonarne I i II stopnia) z przedmiotów: Historia Polski XX wieku przed 1945 r., Historia Polski XX wieku po 1945 r., Nauki pomocnicze historii XIX i XX w., Źródłoznawstwo, Archiwa polskie za granicą, a ostatnio także na kierunku Infobrokerstwo, zarządzanie dokumentacją i archiwistyka (studia stacjonarne), gdzie prowadzę przedmiot: Ośrodki dokumentacyjne. Ponadto w latach 2013–2015 pełniłam obowiązki opiekuna roku na niestacjonarnych uzupełniających studiach magisterskich na kierunku historii oraz w roku akademickim 2012/013 i 2013/2014 byłam promotorem prac licencjackich na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych na kierunku historii. Za znaczące doświadczenie dydaktyczne oceniam także powierzenie mi opieki naukowej w charakterze promotora pomocniczego nad doktorantką mgr Magdaleną Nowak, która na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie 16 kwietnia 2015 r. otworzyła przewód doktorski i pod kierunkiem prof. dr. hab. Jacka Chrobaczyńskiego przygotowuje rozprawę pt. „Społeczność wielickich Żydów w latach 1939–1945”.

Na koniec pragnę wspomnieć, że za moje wysiłki organizacyjne i dydaktyczne zostałam doceniona, co znalazło wyraz przyznanych mi nagrodach i medalach. Mam tu na myśli dwie nagrody Rektora Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie za osiągnięcia organizacyjne w 2010 r. i w 2012 r. oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej w 2012 r.

Anna Lapalec